

YEREL YÖNETİMLERİN KIRSAL KALKINMAYA ETKİLERİ: ANKARA, KONYA, ŞANLIURFA BÜYÜKŞEHİR BELEDİYELERİ ÖRNEĞİ¹

The Effects Of Local Administrations On Rural Development: Sample Of Ankara, Konya, Şanlıurfa Metropolitan Municipalities

Dr. Öğr. Üyesi İbrahim Halil GÜZEL²

Reference: Güzel, İ.H. (2020). "Yerel Yönetimlerin Kırsal Kalkınmaya Etkileri: Ankara, Konya, Şanlıurfa Büyükşehir Belediyeleri Örneği", *International Journal of Disciplines Economics & Administrative Sciences Studies*, Vol:6, Issue:24; pp:1105-1113.

ÖZET

Klasik kamu yönetimi anlayışında yaşanan değişim, merkezi yönetim ile yerel yönetimler arasındaki ilişkilerde, görev paylaşımında kendini göstermektedir. Daha önceleri merkezi yönetim tarafından sağlanan, sunulan yatırım ve hizmetlerin önemli bir kısmı artık yerel yönetimler tarafından sağlanmaktadır. Bu sebeple, günümüzde belediyeler sadece altyapı, üstyapı, ulaşım hizmetleriyle değil, kentin ekonomik olarak gelişmesinde, kalkınmasında önemli görevler üstlenmektedirler.

Ulusal kalkınmanın sağlanmasında, bölgesel kalkınma önem taşımaktadır. Bölgesel kalkınmaya da kentsel ve kırsal kalkınma etki etmektedir. Kırsal kalkınma çok boyutlu bir kavramdır. Ekonomik, sosyal, siyasal öğeleri içerisinde barındırmaktadır. Merkezi yönetimler kırsal kalkınmanın gerçekleştirilmesi için politikalar geliştirmekte, farklı kurumlar, kuruluşlarla (Bölge Kalkınma Ajansları, Tarımsal ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu) bunu sağlamaya çalışmaktadırlar. Bu çalışmada özellikle kırsal kalkınmanın ekonomik boyutu, tarım politikaları özelinde ele alınacaktır. Bu bağlamda kırsal kalkınma, yerel yönetimlerde yaşanan değişimde, gelişimde kendine önemli bir yer bulacaktır. Belediyelerin başarıları sadece yaptıkları yol uzunluğu, döktükleri asfalt miktarı, çöplerin toplanması ile değil kentin kırsal alanlarını da içine alacak şekilde bir bütün olarak gelişmesine, kalkınmasına sağlayacağı hizmetlerle ölçülecektir. Günümüzde küreselleşmenin de etkisiyle, yerelde, yörede, daha alt birimlerde üretilen bir ürün sadece kendi bölgesinde, coğrafyasında değil dünyanın öteki ucuna gönderilmektedir. Burada belediyelerin, yörenin gücünü kavrayacak, farkındalığını artıracak, girişimlerde bulunabilmenin koşullarını sağlayacak şekilde aracılık yapması, yönlendirmesi, politikalar geliştirmesi kırsal kalkınma için önem taşımaktadır.

Kırsal kalkınmanın önemli bir boyutunu da ekonomik faaliyetler oluşturmaktadır. Özellikle geniş tarım alanına sahip kentler kırsal kalkınmanın sağlanmasında önemli bir avantaja sahip olmaktadır. Bu çalışmada özellikle Türkiye’de en geniş tarım alanın sahip üç kent seçilmiştir. Bu kentlerin sahip oldukları bu avantaja yönelik, yerel yönetimlerin ne gibi politikalar ürettikleri, tarımsal üretime, çiftçilere yönelik ne tür projeler, faaliyetler, yatırımlar planladıkları araştırılmaktadır. Belediyelerin seçimden sonra hazırladıkları stratejik planlar, görev süreleri boyunca yapacakları faaliyet ve hizmetleri kamuoyuna açıkladıkları, kendilerine hedefler koydukları, başarılarını değerlendirebilecekleri önemli bir belgedir. Bu bağlamda Ankara, Konya ve Şanlıurfa Büyükşehir Belediyelerinin 2015-2019 Stratejik Planları incelenerek kentin tarım politikalarına etkileri araştırılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Belediyeler, Kırsal Kalkınma, Tarım

ABSTRACT

Change the understanding of classical public administration, shows itself in the relationship between central administration and local governments. A significant part of the investments and services provided by the central administration previously, are now provided by local governments. Therefore, municipalities not only undertake infrastructure, superstructure and transportation services but also undertake important tasks in the economic development of the city.

Regional development is important in providing national development. Regional development have an impact on urban and rural development. Rural development is a multidimensional concept. It contains economic, social and political factors. The central administrations are developing policies for achieve the rural development and trying to achieve this by different institutions (Regional Development Agencies, Agricultural and Rural Development Support Institution). In this study, especially the economic aspect of rural development, agricultural policies will be discussed in particular. In this regard, rural development will have an important position in the development of local governments. The achievements of the municipalities is not only be measured by the road length, the amount of asphalt paving, but also the services they provide to develop including the rural areas of the city. Nowadays, with the effect of globalization, a product produced at the local level, in the rural areas is sent to far end of the world. So municipalities, the power of the region to comprehend, to raise awareness, to provide the conditions to attempts, direction, development of policies is important for rural development.

Economic activities are constitute an important dimension of rural development. Cities which have a large agricultural areas have a significant advantage in rural development. In this study three cities have been selected, especially the largest agricultural area in Turkey. Because of advantages of these cities, what kind of policies local governments produce, agricultural production and what kind of projects, activities, investments are planned for farmers. The strategic plans prepared

¹ Bu makele ISPEC Uluslararası Tarım ve Kırsal Kalkınma Kongresi 10-12 Haziran 2019’da sunulan bildiriden üretilmiştir.

² Siirt Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi, Siirt/Türkiye

by the municipalities after the election are an important document in which they declare the activities and services they will perform during their term of duty, put targets in them and evaluate their achievements. Specially 2015-2019 Strategic Plans of Ankara, Konya and Şanlıurfa Metropolitan Municipalities the effects of the city on agricultural policies were investigated.

Key words: Municipalities, Rural Development, Agriculture

1. GİRİŞ

Günümüzde belediyeler, bir takım kentsel hizmetleri yerine getirmekle sınırlı kalmamakta, kentin sosyo ekonomik gelişmesinde, önemli bir aktör olarak karşımıza çıkmaktadır. Aslında bu sadece günümüzde ortaya çıkmış bir durum değildir. Cumhuriyet döneminin ilk belediye kanunu olan, 1930 yılında çıkarılan 1580 sayılı kanunda da benzer bir mantıktan söz edebiliriz. Ancak daha sonraları merkezîyetçi yönetim anlayışının ağırlık kazanmasıyla yerel yönetimler sadece belirli hizmetleri vermekle yetinmişlerdir. Ancak, kamu yönetimi alanında yaşanan değişimlere ve gelişmelere koşut olarak, merkezîyetçi yönetim anlayışı zayıflamakta ve yerel yönetimler ön plana çıkmaya başlamıştır. Yaşanan bu değişimler, yerel yönetimlerin özellikle de belediyelerin, sadece kentin yol, su, çöp, altyapı gibi konularında değil, sosyal, kültürel, ekonomik birçok konuda rol almalarını sağlamıştır. Geline süreçte, merkezi yönetim ve yerel yönetimler birbirinin rakibi değil, birbirlerinin tamamlayıcısı olarak karşımıza çıkmaktadırlar. Birinin eksik kaldığı bir yanı, diğeri tamamlayarak kentin gelişimine, kalkınmasına katkı sağlamaktadırlar. Özellikle kentin kalkınmasından söz ettiğimiz zaman, kentin bir bütün olarak ele alınması, sadece sınırlı bir bölgenin, belirli yerlerin değil, kırsal alanı da içerirse alacak şekilde bir kentsel kalkınmanın sağlanması önem taşımaktadır. Kalkınma konusu geçmişte olduğu gibi bugün de önemini korumaktadır. Ulusal kalkınma, bölgesel kalkınma, yerel kalkınma birbirlerini tamamlayan, birinin eksikliğinde diğerin de olumsuz etkileceği kavramlardır. Özellikle son yıllarda hem ulusal hem de uluslararası kurum kuruluşlarca yerel kalkınmanın, kırsal kalkınmanın önemi birçok platformda dile getirilmekte, bu alanlarda kalkınmanın sağlanması için, özel kuruluşlar, projeler, hibe programları gerçekleştirilmektedir. Kırsal kalkınmanın, ekonomik, sosyal, kültürel birçok boyutu bulunmaktadır. Özellikle içinde bulunduğu bölgenin, yörenin ekonomik ve sosyal geleceğinin planlanmasında, belirlenmesinde etkili olmaktadır. Kırsal kalkınmanın önemli bir boyutunu da ekonomik faktörler oluşturmaktadır. Burada da kırsalın potansiyeli, farklılıkları, tarımsal alanları, üretimi önem taşımaktadır. Özellikle tarımsal alanların etkili kullanılması, uygun ürünlerin seçilmesi, ilaçlama, sulama, gübreleme imkanlarının gelişmesi ile sezonda alınacak ürünün miktarının ve kalitesinin artırılması, kırsal kalkınmanın gerçekleşmesine etki etmektedir.

Merkezi yönetim kırsal kalkınmanın gerçekleştirilmesine yönelik, programlar, politikalar geliştirmekte ve uygulamaya koymaktadırlar. Bu çalışmada özellikle yerel yönetimlerin, belediyeler özelinde kırsal kalkınmanın gerçekleştirilmesinde önemli bir yer tutan tarımsal üretime, tarım politikalarına yönelik ne gibi çalışmaları olduğu, çalışmalarının olup olmadığı sorularına cevap aranmaktadır. Çalışma kapsamında Türkiye'nin en büyük tarım alanına sahip üç kenti, Ankara, Konya ve Şanlıurfa seçilmiştir. Belediyelerin bu kentlerdeki tarım politikalarına yönelik etkinlikleri, stratejik planları aracılığıyla değerlendirilmektedir. Çünkü belediyeler seçimden sonra, hazırladıkları stratejik plan ile görev süresi boyunca yapmayı planladığı, hedeflediği çalışmalara yer vermektedir. Bu planlar incelenirken özellikle üç başlık halinde değerlendirmelerde bulunulmuştur. Misyon, vizyon ve temel değerlerde kırsal kalkınmaya, tarım politikalarına yönelik bir hedef olup olmadığı, stratejik amaç ve GZFT analizinde, performans göstergeleri ile yatırım ve hizmetlerinde kırsal kalkınma, tarımsal üretime yönelik kendilerine bir sorumluluk, ölçülebilir hedefler koyup koymadıkları incelenmektedir.

2.KIRSAL KALKINMA KAVRAMI VE TÜRKİYE'DE KIRSAL KALKINMA

Kırsal kalkınma kavramını açıklamadan önce, kırsal sözcüğünü ne anlam ifade ettiğini belirtmek önem taşımaktadır. Kırsal kelimesi, kır yerleşimlerine ait, kıra ait olma anlamları taşımaktadır. Kırsal kentsel hizmetlerin olmadığı, kentlere kıyasla nüfusun oldukça az olduğu yerleri ifade etmektedir. Kırsal alan ise, nüfusun geçimini tarımsal etkinlikler ile gerçekleştirdiği yeri tanımlamaktadır (Keleş, 1998: 85).

Kalkınma kavramı, gelişmiş ülkeler için baktığımızda mevcut durumlarını sürdürmek, geliştirmek, az gelişmiş ülkeler için ulaşmak istedikleri bir gelişme amacını taşımaktadır. Kalkınma kavramına bir bütün olarak baktığımız zaman, ülkenin ekonomik, toplumsal ve siyasal yapısının değişerek, insanların hem maddi hem de sosyal anlamda ilerleyerek toplum refahının artması şeklinde tanımlanmaktadır(Sadioğlu ve Öktem, 2009:85). Kalkınma kavramı, insanların hayatlarında kendini gösteren çok yönlü gelişmeleri ve iyileşmeleri de kapsamaktadır(Şahin, 2013:206). Tanımlara baktığımız zaman kalkınmanın sadece ekonomik anlamda büyümeyi ifade etmediğini, aynı zamanda sosyal boyutunun da önemli olduğu görülmektedir. Kalkınmayı

sadece ekonomik büyümeye indirgediğimiz zaman özellikle sosyal, kültürel boyutunu dışarıda bırakmış oluyoruz. Kalkınma ile sadece, istihdam, kaynakların etkin kullanımı öne çıkmamakta, çevre politikaları, kentsel yaşam şartlarının geliştirilmesi, katılım gibi çok yönlü olarak karşımıza çıkmaktadır.

Kalkınma kavramına baktığımız zaman kendi içinde farklı başlıklara ayrıldığını görmekteyiz. Ulusal kalkınma, bölgesel kalkınma, yerel kalkınma, kırsal kalkınma gibi aslında her birinin diğerini de etkilediği başlıklardır. Kırsal kalkınmada temel hedef, kırsal sayılan alanlarda yaşam kalitesini, seviyesini yükseltmektir. Ülkeler kendi coğrafi özelliklerini ve bölgenin ihtiyaçlarını göz önünde tutarak kırsal kalkınma politikalarını belirlemede ve uygulamaktadırlar.

Yerel kalkınma, kırsal bölgede yaşamlarını sürdüren insanların, ekonomik, kültürel ve sosyal açıdan olumlu yönde değişmelerine etki eden, refah düzeylerinin artırılmasına katkı sağlayan bir kalkınma türüdür(Güven ve Dülger, 2016:59). Kırsal kalkınma ise, eşitlik ve adaleti göz önünde tutarak, gelirin dengeli bir şekilde dağıtılmasını hedefleyen, kırsal alanların bir taraftan modernleşmesini sağlarken diğer taraftan toplumsal, kültürel ve ekonomik boyutunu da içeren bir süreç olarak tanımlanmaktadır(Işık ve Baysal, 2011:168).

Türkiye’de genel olarak, tarımsal kalkınma, köy kalkınması gibi kavramlarla eş anlamlı olarak kullanılan kırsal kalkınma; “*kırsal alanlarda yaşayan insan topluluklarının toplumsal, ekonomik, ekinsel açılardan yapısını değiştirecek biçimde üretim, gelir ve refah düzeylerinin geliştirilmesini, insan-toprak ilişkilerindeki dengesizliklerin giderilmesini, kentsel alanlardaki fiziksel ve toplumsal altyapının kırsal alanlarda da yaratılmasını, tarımsal ürünlerin daha iyi değerlendirilmesini amaçlayan çok yönlü süreçleri, etkinlikleri ve örgütlenmeleri*” içermektedir (Geray, 1999:12).

Yerel kalkınmada, özellikle genel bir bakış açısıyla, kentlerde, metropoliten alanlarda veya daha alt bölgesel alanlarda, yaşayan herkesin hem yaşam kalitesini artırmak hem de ekonomik faydaları artırırken, sürdürülebilir bir büyümeyi gerçekleştirebilmek için, yerel yönetimlerin, özel sektörün, sivil toplum kuruluşlarının ve yerel halkın birlikte hareket etmesi şeklinde açıklanabilir(Kaypak, 2013: 203). Yerel kalkınma yaklaşımı ile bölge ve yöreler ekonomik ve sosyal geleceklerini kendileri şekillendirme fırsatı bulmakta, aşağıdan yukarıya doğru bir karar verme sürecinin işlediği yerel kalkınma politikaları ön plana çıkmaktadır. Uluslararası örgütler, yerel düzeyde ekonomik gelişmeyi ve kalkınmayı sağlayacak bir takım programlar hazırlamaktadırlar. Yerel kalkınma planları, gelişmiş ülkelerin de dikkati çekmekte ve gelişmekte olan ülkelere uygulanmaya çalışılmaktadır (Çetin, 2006:127).

Özellikle yerel kalkınma ve kırsal kalkınmanın birbirini önemli derecede tamamladığını görmekteyiz. Kalkınma kavramı bir bütün olarak ele alınmakta kentin, bölgenin, yörenin kalkınması amaçlanmaktadır.

Ekonomik faaliyetlerin, sosyal ve kültürel ve teknolojik gelişmelerin kentlere göre geride kaldığı, gelişme hızının yavaş olduğu kırsal alanlarda, bütün yaşam şartlarının çevre ile uyumlu olacak şekilde insanların yaşam şartlarının geliştirilmesi, yükseltilmesi için ortaya konulan plan ve politikalar kırsal kalkınmanın ana yapısını oluşturmaktadır diyebiliriz.

Türkiye’de kırsal kalkınmanın gelişimine baktığımız zaman, genellikle iki ayrı dönem şeklinde ele alındığını görmekteyiz. Planlı dönem öncesi ve planlı dönem. Özellikle cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren, Türkiye’nin tarımda ve kırsal alanda yapacağı atılımlar, yatırımlar ülkenin gelişip kalkınması büyük önem taşımaktaydı. Cumhuriyetin kuruluşundan itibaren planlı döneme kadar, kırsal alana yönelik yapılan faaliyetlere baktığımız zaman;

- ✓ Köy Kanunu
- ✓ İzmir İktisat Kongresi
- ✓ Aşar Vergisinin Kaldırılması
- ✓ Toprak Reformu
- ✓ Köy Enstitüleri’nin öne çıktığını görmekteyiz.

Kırsal alanda yaşayanlara yönelik olarak çıkarılan Köy Kanunu ve daha sonrasında düzenlenen İktisat Kongreleri ile kırsal alanların gelişmesi ve kalkınması için farklı fikirler öne sürülmüştür. Bunların neticesinde, Aşar Vergisi’nin kaldırılması, topraksız köylülerin toprak sahibi olabilmeleri için İskan Kanunu’nun çıkarılması, kırsal alanlarda eğitim sorununun giderilebilmesi için de Köy Enstitüleri kurulması sağlanmıştır. Bu çalışmalar, genelde başarılı sonuçlar vermiş ve Planlı Dönemeye kadar birçok çalışmanın yapılmasını sağlamıştır (Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, 2006:8-12).

Cumhuriyetin kuruluşundan 1960 yılına kadar olan süreçte, ülkenin birçok alanında var olan sorunlar giderilmeye çalışılmıştır. Cumhuriyet'in kurulduğu yıllarda toplumun büyük bir kesimi kırsal alanlarda yaşadıkları için, kırsal alana yönelik düzenlemeler önemli bir yer tutmuştur.

1963 yılından itibaren Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı ile başlayan planlı kalkınma döneminde, kırsal kalkınmanın her planda kendine önemli bir yer bulduğu görülmektedir. İlk kalkınma planında kırsal kalkınma, toplum kalkınması ile birlikte düşünülmüş, Türkiye'nin kalkınmasında, tarımda çalışan toplulukların, yaşam standartlarının, refahlarının artırılmasının önemli olduğu belirtilmiştir. İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planında, köy ve köylülerin sorunları başlığı öne çıkarken, tarımsal verimliliğin artırılması, tarımın ülke geliri içindeki payının artırılmasına yönelik çalışmaların yapılması gerektiği belirtilmektedir.

Daha sonraki kalkınma planlarında da kırsal kalkınmaya yönelik farklı uygulamalar, hedefler konularak, ülke kalkınmasının bir bütün olarak sağlanmasının önem taşıdığı görülmektedir. Özellikle Beşinci ve Altıncı Plan dönemlerinden itibaren, kırsal kalkınmanın bütüncül şekilde yapılmasının önemi vurgulanarak, köylerin tek tek değil de öncelikli yörelerde birkaç kentin bütün köylerinin kalkınacağı bütüncül bir kırsal kalkınma hayata geçirilmiştir. Kırsal kalkınmanın sağlanmasına yönelik olarak, yeni kurumlar ve projeler, hazırlanan üst ölçekli plan ve programlarla (Tarım Stratejisi, Ulusal Kırsal Kalkınma Stratejisi vb) uygulamaya geçmektedir.

3.YEREL YÖNETİM KALKINMA İLİŞKİSİ

3.1.Yerel Yönetim Birimi Olarak Belediye

Yerel yönetime kavram olarak baktığımız zaman, merkezi yönetimin karşıt yapısını ifade eden adem-i merkeziyet olarak tanımlanmaktadır. Hem 1961 hem de 1982 anayasalarında yerinden yönetim olarak kendine yer bulan bu kavram, özellikle yürütme gücünün merkezi idare ile yerel yönetimler arasında belirli ölçülerde paylaştırıldığı birtakım yetki ve görevlerin yerel kuruluşlar aracılığı ile kullanılmasını ifade etmektedir (Keleş, 1998:145).

Türkiye'de cumhuriyet ilan edilmeden önce, bugünkü anlamıyla yerel yönetimlere rastlanmamaktadır. Ondokuzuncu yüzyıllara kadar gelen süreçte, bugün yerel yönetimler tarafından yerine getirilen birtakım hizmetlerin, vakıflar ve loncalar tarafından yerine getirildiğini görmekteyiz. Fiyat denetimlerinin yapılmasında, iktisadi hayatın düzenlenmesinde, kente yönelik çeşitli hizmetlerin yapılmasında loncalar ve vakıflar önemli görev üstlenmekteydiler (Keleş, 1993:36). Tanzimat'ın ilanı ile birlikte modernleşme ihtiyacı birçok alanda olduğu gibi kent yönetiminde de kendini göstermeye başlamıştır. Bu modernleşme çalışmaları, sosyal, hukuki, kültürel değişimleri de yanında getirmiştir (Ortaylı, 1985:20). Tanzimat dönemiyle birlikte, batılı anlamda belediye teşkilatlarının kurulmaya başlandığını görmekteyiz. Kente yönelik birçok hizmet, artık bu kuruluşlar tarafından yerine getirilmeye başlanmıştır.

Öncelikli olarak su hizmetleri ile başlanarak, yolların yapım ve bakımları, temizlik işleri, koruyucu sağlık hizmetleri gibi önemli görevler üstlenen vakıflar, toprak yapısının bozulması ve mali yapıda yaşanan sıkıntılar bu hizmetlerin yerine getirilmesinde sorunlar oluşturmaya başladı. Ondokuzuncu yüzyıla gelinceye kadar, halktan ücret talep edilmeden vakıflar aracılığıyla yerine getirilen hizmetlerde önemli sorunlar yaşanmaktaydı (Uyar, 2004:3).

Cumhuriyetin ilanı sonrasında belediyelere yönelik ilk ve en kapsamlı düzenleme 1930 yılında çıkarılan 1580 sayılı belediye kanunudur. Kanun ile belediyelere yönelik geniş bir düzenleme yapıldığını görmekteyiz. Tekeli bu kanunda belediyelere yönelik beş ilkenin öne çıktığını belirtmektedir. İlki belediyeler arasında eşitliğin göz önünde bulundurulmasıdır. Böylece Anadolu kentlerinin gelişimine de önem verilmektedir. İkinci ilke, belediyelerin hizmetlerinde serbest bırakılmasıdır. Üçüncü ilke, belediyelerin üzerinde güçlü bir merkezi denetimin ön görülmesidir. Dördüncü ilke tek dereceli bir seçimin benimsenmesi ve halk denetiminin etkin olmasının amaçlanmasıdır. Beşinci ilke belediyelerin hizmet alanlarının geniş kapsamlı olarak ele alınmasıdır (Tekeli, 2009:56-60). 1580 sayılı yasa oldukça uzun bir süre yürürlükte kalmıştır. 2005 yılında çıkarılan 5393 sayılı Belediye Kanunu ile 5216 sayılı Büyükşehir Belediye Kanuna yerini bırakmıştır.

Anayasanın 127.maddesinde yerel yönetimlere yer verilmektedir. "Mahalli idareler, il, belediye veya köy halkının müşterek mahalli ihtiyaçlarını karşılayan ve genel karar organları halk tarafından seçilen kamu tüzel kişileridir" şeklinde tanımlanmaktadır.

5393 sayılı Belediye Kanun'unda belediye şu şekilde tanımlanmaktadır: "Belde sakinlerinin mahalli müşterek nitelikteki ihtiyaçlarını karşılamak üzere kurulan ve karar organları seçmenler tarafından seçilerek oluşturulan, idari ve mali özerkliğe sahip kamu tüzel kişisi".

Belirli bir coğrafi alanda yaşayan yerel halkın, günlük yaşantılarını devam ettirebilmek için ihtiyaç duydukları hizmetlerin yerine getirilmesinde belediye teşkilatlarının bulunması artık bir zorunluluk haline gelmiştir. Belediyelere ihtiyaç duyulmasının önemli bir nedeni, devlet örgütlenmesinde tamamlayıcı bir hizmet birimi olmasıdır. Çünkü yerel bir alanda, yerel nitelikli hizmetlerin sunulmasında belediye gibi bir idari yapının bulunması artık bir zorunluluk taşımaktadır (Demir, 2017: 5).

Aynı kanunun 14. Maddesinde belediyenin görev ve yetkileri ayrıntılı bir şekilde sayılmaktadır. "İmar, su ve kanalizasyon, ulaşım gibi kentsel alt yapı; coğrafi ve kent bilgi sistemleri; çevre ve çevre sağlığı, temizlik ve katı atık; zabıta, itfaiye, acil yardım, kurtarma ve ambulans; şehir içi trafik; defin ve mezarlıklar; ağaçlandırma, park ve yeşil alanlar; konut; kültür ve sanat, turizm ve tanıtım, gençlik ve spor orta ve yüksek öğrenim öğrenci yurtları, ... Sosyal hizmet ve yardım, nikâh, meslek ve beceri kazandırma; ekonomi ve ticaretin geliştirilmesi hizmetlerini yapar veya yaptırır".

5216 sayılı Büyükşehir Belediye Kanununun 7.maddesinde büyükşehir belediyelerinin görevleri sayılmaktadır. Burada özellikle "Sürdürülebilir kalkınma ilkesine uygun olarak çevrenin, tarım alanlarının ve su havzalarının korunmasını sağlamak..." diyerek Büyükşehir Belediyelerine kentin kalkınmasında önemli bir görev verildiği görülmektedir.

Ayrıca 2012 yılında yapılan bir düzenleme ile "Büyükşehir ve ilçe belediyeleri tarım ve hayvancılığı desteklemek amacıyla her türlü faaliyet ve hizmette bulunabilirler." maddesi eklenmiştir.

2012 yılında kabul edilen 6360 Sayılı Kanun ile Büyükşehir Belediyelerine yönelik oldukça önemli bir düzenleme getirilmiştir. Büyükşehir Belediyeleri artık kırsal ve kentsel alan ayrımı yapmadan kentin tamamına kamusal yatırım ve hizmetleri götürmekten sorumlu tutulmuşlardır. Bu düzenleme de çalışmamızın konusunu oluşturan yerel yönetimler ve kırsal kalkınma ilişkisinde, yerel yönetimlerin önemli birer aktör olmalarını gerektirginin yasal dayanağını oluşturmaktadır.

Belediyelerin yerine getirmekte zorunlu olduğu görevler, hizmetler ülkeden ülkeye farklılıklar gösterebilmektedir. Kimi ülkelerde yerel yönetimlere daha kapsamlı yetki ve görev verilirken, bazı ülkelerde ise daha sınırlı tutulmaktadır. Ayrıca zaman içinde, bazen merkezi idareler tarafından yerine getirilen hizmetler yerel yönetimler tarafından yerine getirilmeye başlanmakta bazen de bunun tam tersi bir durum söz konusu olabilmektedir (Keleş, 2012: 265).

3.2.Belediye Kalkınma İlişkisi

Yerel yönetimlerin, kırsal kalkınma araçlarını daha iyi kullanabileceği fikri, yerel yönetimlerin kırsal kalkınmada önemli birer aktör olmalarını sağlamıştır. Yerel idarelerin de kırsal kalkınma konusuna önem vermesi ve üzerinde durması, paydaşlarla işbirliği içinde olması, hem yerelin hem de ülkenin ekonomik ve sosyal anlamda kalkınmasına yardımcı olacaktır (Güven ve Dülger, 2016: 58).

Yerel ölçekte ekonomik kalkınmada, ortak yerel kaynakları kullanan yerel yönetimlerin, yerel halkın ve işletmelerin, işbirliği içinde ortak hareket edebilmeleri, bölgede hem kendi pozisyonlarını hem de birbirlerine olan karşılıklı bağımlılıklarının farkına varmalarını sağlamakta, daha verimli bir çalışma ortamı kurmaktadır. Bu süreçte yerel idarelere önemli görevler düşmektedir. Bölgede yerine getirilecek yatırım ve hizmetlerin planlanması, yerel stratejik kalkınma planlarının hazırlanması, zorunlu altyapı yatırımlarının yerine getirilmesi önem taşımaktadır (Genç ve Yılmaz, 2013: 124).

Belediyelerin kalkınmadaki önemine dikkat çeken Göymen, yerel bir kalkınma modelinde nelerin öncelikli olması gerektiğini belirtmektedir. İlk olarak kalkınmanın insan odaklı olması gerektiğini belirtmektedir. İkinci olarak, pozitif ayrımcı ilkeleri uygulayarak toplumun farklı kesimlerini gözetmesi gerekliliğini vurgulamaktadır. Üçüncü olarak, çok boyutlu olunarak bunların birbirlerini tamamlamasının önemini belirtmektedir. Ayrıca yöre kaynaklarının yerel refahı yükseltecek şekilde kullanılması, bütün sosyal kesimlerin bu sürecin içinde yer alması, katılımcı demokrasi uygulamaları ve kültürel çoğulculuğun karar süreçlerine yansımalarının önemine vurgu yapmaktadır (Göymen, 2004).

Kırsal kalkınmada yerel ekonomi önemli bir yer tutmaktadır. Yerel ekonomi, genel olarak işgücü, işveren kuruluşları ve yerel yönetimler gibi farklı aktörler arasındaki işbirliği ile gerçekleşmektedir. Bu aktörler arasındaki yerel ortaklık faaliyetleri, piyasa başarısızlıklarını önleyici bir takım mekanizmalar

geliştirmektedir. Bu da yerel ekonominin gelişimi açısından önem taşımaktadır. Böylece bölgedeki, yöredeki iş kapasiteleri geliştirilmekte, yenilikçi girişimler ortaya çıkmakta, kamu ve özel sektör kurumları bir araya gelerek yerel ekonomiyi planlamakta, düzenlemeler yapmaktadırlar (Çetin, 2006:128).

Kırsal olarak tanımlanan alanlardaki mevcut potansiyellerin harekete geçirilmesi bu kesimlerde yaşayan insanların yaşam şartlarının, seviyelerini geliştirilmesi, artırılması olarak tanımlanan kırsal kalkınma geçmişte olduğu gibi bugünde ülkelerin önem verdiği politikaların başında gelmektedir. Bu kapsamda bu politikaların hayata geçirilmesinde, kırsal alanların gelişmesinde hem merkezi idareye hem de yerel yönetimlere önemli rol ve görevler düşmektedir. Kırsal alanlarda karşılaşılan sorunların önemli bir bölümü belediyelerin görev alanlarına girmektedir. Bu sorunların gerek tespit edilmesi gerek bunların çözümüne yönelik politika ve projelerin belirlenmesinde belediyeler önemli bir yere sahiptir.

4.ANKARA, KONYA, ŞANLIURFA BÜYÜKŞEHİR BELEDİYELERİ'NİN STRATEJİK PLANLARININ İNCELENMESİ

Stratejik Planlar belediyelerin seçimden sonraki altı içinde hazırladıkları, bir sonraki seçim zamanına kadar, belediyelerin yapacakları yatırım ve hizmetlere yer verdikleri üst ölçekli bir belgedir. Stratejik Planlar ile ilgili kurumun, önceliklerini, hedeflerini, amaçlarını inceleme imkanı bulmaktayız. Belediyelerin Stratejik Planlarını incelerken öncelikle, misyon, vizyon ve temel değerlerde kırsal kalkınmaya, tarım politikalarına yönelik bir planlarının olup olmadığına, stratejik amaç ve GZFT analizinde sonra da performans göstergeleri ile yatırım ve hizmetlerinde aynı şekilde bakılacaktır.

4.1.Misyon-Vizyon ve Temel Değerlerde Kırsal Kalkınma

Ankara Büyükşehir Belediyesi'nin misyonunu "*Ankara Büyükşehir Belediyesi olmanın bilinci ve sorumluluğunda, sosyal, kültürel, ekonomik yönden şehirleşmeyi geliştirmek, zihinsel, fiziksel, psiko sosyal açıdan yurttaşların yetkinleşmesine katkı sağlayacak ve yaşam kalitesini yükseltecek tüm hizmetleri sunmak*" (Ankara Büyükşehir Belediyesi, Stratejik Plan 2015-2019) şeklinde tanımlamaktadır.

Vizyonuna baktığımız zaman, "*Dünya belediyelerine, hizmet anlayışı ve sunumunda esin kaynağı olmak*" olarak açıklamaktadır.

Temel değerlerde ise, insana saygı, kararlılık ve süreklilik, şeffaflık ve hesap verebilirlik, kaynakların etkin ve verimli kullanımı, doğaya özen olarak sıralanmaktadır.

Konya Büyükşehir Belediyesi'nin misyonu "*Katılımcı ve şeffaf bir yönetim anlayışı ile, adalet ve dürüstlükten ödün vermeme kararlılığı içerisinde, kaynakları planlı, programlı, etkili ve verimli kullanarak, kent ve kent sakinlerinin yerel ortak ihtiyaçlarını gidermek suretiyle, yüksek kalite standartlarında yaşam düzeyi sunarak insanımızı tarihi, kültürel ve ekonomik zenginliklere kavuşturmak*" (Konya Büyükşehir Belediyesi, Stratejik Plan 2015-2019)

Vizyonu ise, "*Tarih, Kültür, Hoşgörü, Tarım ve Sanayi kenti olan Konya'mızın ilçeleri arasındaki gelişmişlik farkını en aza indirerek iç göçü önlemek ve bir bütün olarak Konya'mızı yaşanabilir kentler sıralamasında üst sıralara çıkartmaktır*".

Temel ilkeler kısmında, adalete, katılımcı yönetim anlayışına, toplumsal değerlere ve tarihi mirasa bağlılık, kaynakların etkin kullanılması gibi ilkelere yer verilmektedir.

Şanlıurfa Büyükşehir Belediyesi'nin misyonu "*Medeniyetlere ışık tutmuş, Peygamberlere ev sahipliği yapmış Şanlıurfa'mızda; katılımcı ve adil bir yönetim anlayışıyla, toplumsal değerlerimizden ve yaşam kalitesinden ödün vermeden, evrensel ilkelere dayalı, belediyecilik hizmetleri sunmak*" (Şanlıurfa Büyükşehir Belediyesi, Stratejik Plan 2016-2020).

Vizyonu ise; "*Yüzyıllar boyunca birçok medeniyete ev sahipliği yapmış Şanlıurfa'mızın; tarihi dokularını ve kültürel mirasını ortaya çıkararak; turizmde öncü, çevreci anlayışıyla, modern ulaşım sistemleriyle toplu taşımada öncü, kentsel dönüşüm projeleriyle düzenli, disipline edilmiş, sürdürülebilir, sosyal belediyecilik anlayışıyla yaşanabilir bir kent yapmak*".

Temel değerlerine baktığımız zaman, insan odaklı bir hizmet anlayışının benimsendiği, kentin tarihi değerlerine vurgu yapıldığı, katılımcı bir yönetim anlayışına önem verildiği belirtilmektedir. Ayrıca kalite politikamız kısmında, kent ve kırsal alanlardaki belediye hizmetlerinin adil bir şekilde sunulacağı belirtilmektedir.

4.2.Stratejik Amaç ve GZFT Analizinde Kırsal Kalkınma

Ankara Büyükşehir Belediyesi'nin toplamda 75 Stratejik Amaç içerisinde 4 tane kırsal kalkınmaya yönelik amacı bulunmaktadır (Ankara Büyükşehir Belediyesi, Stratejik Plan 2015-2019)

Stratejik Amaç62 “Ankara'nın kır kent gelişmişlik farklarını planlı bir şekilde profesyonel bir yaklaşımla en aza indirmek”

Stratejik Amaç63 “Ankara'nın kırsal kalkınma hamlelerini sonuç odaklı, hızlı ve verimli bir biçimde hayata geçirmek”

Stratejik Amaç64 “Ankara'yı hayvancılık alanında nitelik olarak üstün, nicelik olarak gelişmiş ve modern hayvancılık yöntemlerini kullanır bir kent haline getirmek”

Stratejik Amaç65 “Ankara'yı tarımsal faaliyetler alanında nitelik olarak üstün, nicelik olarak gelişmiş ve modern tarım yöntemlerini kullanır bir kent haline getirmek”

GZFT³ analizinde kırsal alan ile ilgili olarak Tehdit bölümünde yer verilmektedir. “Kırsal alanda yaşayan nüfusun azalmasını bağlı olarak hizmet götürme maliyetinin artması ve kır-kent arasındaki gelişmişlik farkının fazla olması” konularına yer verilmiştir.

Konya Büyükşehir Belediyesi, toplamda 33 adet Stratejik Amaç bulunmaktadır. Bu amaçlardan bir tanesi kırsal kalkınma ile ilişkilidir (Konya Büyükşehir Belediyesi, Stratejik Plan 2015-2019).

Stratejik Amaç 27 “Tarım ve Hayvancılık Sektörünün Gelişmesine Destek Verme”.

Konya Büyükşehir Belediyesi'nin GZFT analizine baktığımız zaman, Güçlü Yönlerde, tarım şehri olmasına yer verilmektedir. “Tarım Şehri Konya'da Tarım ve Hayvancılık Teşviklerinin Yapılabilmesi”. Tehditler kısmında ise, yaylaların fazla olmasından dolayı, yaylara hizmet talepleri sayılmaktadır.

Şanlıurfa Büyükşehir Belediyesi'nin üç temel Stratejik Amaç bulunmaktadır. Bunlardan bir tanesi de kentsel ve kırsal gelişim ile ilgilidir. Şanlıurfa Büyükşehir belediyesinin GZFT analizine baktığımız zaman, Fırsatlar kısmında, GAP bölge idaresinin Şanlıurfa'da yer almasına ve tarım ve sanayinin gelişmesine yer verilmektedir. Tehdit kısmında ise, kent merkezine kırsaldan yüksek oranda göç gelmesine, tarım topraklarında kaçak yapılaşmaya yer verilmektedir (Şanlıurfa Büyükşehir Belediyesi, Stratejik Plan 2016-2020)

4.3.Performans Göstergeleri ve Hizmetlerde Kırsal Kalkınma

Ankara Büyükşehir Belediyesi'nin 111 göstergede, 19 gösterge kırsal kalkınma, tarım ile ilgidir. Belirlenen performans göstergelerine baktığımız zaman, özellikle tarımsal üretimde eğitime yönelik göstergeler, fuar ve kongreler, farkındalığı artıracak çalışmalar, diğer kurumlarla, üniversitelerle işbirliğine yönelik göstergelerin belirlenmiştir. Faaliyet ve projeler kapsamında, kırsal yatırımların, kırsal ürün satış merkezlerinin, ürün depolama merkezlerinin, yöresel ürünlerin tanıtımının gerçekleştirilmesi, tarım ve hayvancılıkta özellikle üniversiteler ile projelerin gerçekleştirilmesi öne çıkmaktadır (Ankara Büyükşehir Belediyesi, Stratejik Plan 2015-2019).

Konya Büyükşehir Belediyesi'nin 377 göstergesi bulunmaktadır. Bu göstergelerden 25 tanesi tarım ve hayvancılıkla ilgilidir. Performans göstergelerine, faaliyet ve projelerine baktığımız zaman Ankara Büyükşehir Belediyesine göre daha ayrıntılı düzenlendiğini görmekteyiz. Bitkisel üretime yönelik tarımsal desteklerin sağlanması, bu kapsamda çiftçilere destekler sağlanması, organik tarımın desteklenmesi, seracılık faaliyetlerine yönelik faaliyetler öne çıkmaktadır. Hayvansal üretime yönelik destekler sağlanmaktadır. Çiftçilere yönelik küçük ölçekli tarım alet ve makinaları desteği sağlanmaktadır. Çiftçilere yönelik geniş kapsamlı eğitimlerin verilmesi ile ilgili faaliyetler bulunmaktadır. Bu kapsamda sulama sistemleri, organik ürünler, organik bal, meyve sebze yetiştiriciliği konuları öne çıkmaktadır. İlçe bazında tarım ürünlerinin markalaşmasını sağlamak, tarımsal tesislerle ilgili projelerin hazırlanması (Konya Büyükşehir Belediyesi, Stratejik Plan 2015-2019)

Şanlıurfa Büyükşehir Belediyesi'nin 316 göstergesi bulunmaktadır. Bu göstergelerden 24 tanesi kırsal kalkınma, tarım politikaları ile ilgilidir. Kırsal kalkınma kapsamında özellikle, kırsal ve kentsel gelişmişlik farkının azaltılması kapsamında, altyapı ve üstyapı çalışmalarına yönelik hedefler koyulduğu görülmektedir. Özellikle de yol yapım çalışmalarına yer verilmektedir. Tarım ve hayvancılığa yönelik faaliyetlere yer

³ GZFT: Güçlü Yön, Zayıf Yön, Fırsat ve Tehdit kelimelerinin baş harflerinin kısaltılmasıdır.

verilmektedir. Sebzeçilik faaliyetlerinin geliştirilmesi, ipek böcekçiliği, arıcılık, su ürünlerinin geliştirilmesi, çiftçilere yönelik eğitim hizmetlerinin geliştirilmesine yönelik faaliyetlere yer verilmektedir. Sulamaya yönelik projeler ile kırsal kalkınmaya yönelik kooperatif kurulması da yine planlar içinde yer almaktadır. Performans göstergelerinde hedef olarak, büyük bir kısmında, Toplam Proje Etüd Çalışmaları ve sayıları şeklinde bir hedef konulmuştur. Ancak beş yıl sonunda kaç tane gerçekleştirileceği veya mevcut durumda söz konusu faaliyetin payını ve beş yıl sonra nereye geleceğine yönelik ölçülebilir hedeflere yer verilmemiştir (Şanlıurfa Büyükşehir Belediyesi, Stratejik Plan 2016-2020).

5.SONUÇ ve ÖNERİLER

Kırsal kalkınma, geçmişte olduğu gibi bugün de önemini korumaya devam etmektedir. Artık sadece ülkelerin değil, uluslararası kuruluşların da önem verdiği, teşvikler, projeler, hibelerle desteklediği bir konuma gelmiştir. Kırsal kalkınmanın gerçekleştirilmesinde, gerek merkezi yönetime gerekse de yerel yönetimler önemli görevler düşmektedir. Çünkü kırsal kalkınmanın birçok boyutu, aktörü bulunmaktadır. Sadece kamu kurum ve kuruluşlarının değil, yerel halkın, sivil toplum kuruluşlarının da önemli bir yeri bulunmaktadır. Bu çalışmada, kırsal kalkınmanın önemli bir aktörü olan yerel yönetim birimlerinden belediyeler incelenmiştir. Çünkü yerel yönetimler kente yönelik birçok hizmet, yatırım gerçekleştirmekte böylece kentin gelişimine katkı sunmaktadırlar. Özellikle kamu yönetiminde yaşanan değişim ve gelişimler de yerel yönetimlerin görev ve sorumluluklarının artmasına, önceden merkezi idarelerce yerine getirilen bazı hizmetlerin yerel yönetimlerce yerine getirilmesini teşvik etmektedir. Bu bağlamda yerel yönetimlerin kırsal kalkınmada nasıl bir rol aldıkları, ne tür politikalarla kırsal kalkınmayı destekledikleri incelenmiştir.

Belediyeler, yerel yönetim organları olarak kentin gelişiminde ve kalkınmasında önemli birer aktör olarak karşımıza çıkmaktadırlar. Çünkü belediyelerin yapmış oldukları yatırım ve hizmetlerin önemli bir nedeni, kentte yaşayan bireylerin yaşam şartlarını, standartlarını sosyal ve ekonomik yönden artırmaktır. Kente yapılacak olan yatırımların, projelerin kentin gelişimine, kalkınmasına etki edecektir. Bu nedenle kentin potansiyelini, kentin imkanlarını göz önünde tutarak, yapılacak planlamalarda öncelik verilmesi önem taşımaktadır.

Yerel yönetimlerin kırsal alana yönelik politikalarında tarım ve hayvancılığa yönelik destekleri önem bir yer tutmasına rağmen sadece bununla yetinmemeleri gerekmektedir. Kırsal yerleşimler alanlarına yönelik mekânsal planlamaların yapılması desteklenen tarım ve hayvancılığa yönelik politikaların projelerin sürdürülebilir kılınması önem taşımaktadır. Kırsal alanların temel sorunlarına baktığımız zaman genel olarak, su, sağlık, alt yapı sorunları, ulaşım, tarımsal verimin az oluşu, kısıtlı sosyal imkanlar, yoksulluk öne çıkmaktadır. Bu sorunların çözümüne yönelik politikaların, projelerin hayata geçirilmesinde belediyelere önemli bir görev düşmektedir.

Çalışma kapsamında, Ankara, Konya ve Şanlıurfa kentleri seçilmiştir. Bu kentlerin seçilmesinde, Türkiye'nin en geniş tarım alanına sahip kentler olması etkili olmuştur. Bu kentlerdeki, büyükşehir belediyelerinin, hazırladıkları stratejik planlarında, sahip oldukları bu potansiyele yönelik ne gibi plan ve politikaları oldukları incelenmiştir. Stratejik planlar, belediyelerin seçimden sonra hazırladıkları, görev süreleri boyunca yapmayı planladıkları, yatırım, hizmetlere yer verdikleri önemli bir belgedir. Ankara, Konya ve Şanlıurfa Büyükşehir belediyelerinin stratejik planları incelendiğinde, Konya Büyükşehir belediyesinin Konya'nın tarım kenti olmasına Vizyonunda yer verdiği görülmektedir. GZFT analizinde ise, üç kentinde büyükşehir belediyeleri, kırsal kalkınma ve tarım ile ilgili konulara Fırsat ve Tehdit bölümlerinde yer vererek, kentin bu yönüne dikkat çekmişlerdir. Benzer şekilde stratejik amaçlarında, performans göstergelerinde de kırsal kalkınmayı, tarım politikalarını ilgilendiren amaçlara, göstergelere yer verildiği görülmektedir. Ancak bu bölümlerde, genel başlıklar şeklinde ifadeler kullanıldığı görülmektedir. Çiftçilere eğitim verilmesi, diğer kurumlarla işbirliği yapılması, çiftçilerin desteklenmesi gibi hedeflere yer verilmektedir. Özellikle, yatırım ve hizmetlerde daha özel, tanımlanmış projelere yer verilmesi yerinde olacaktır. Mevcut durum ile beş yıl sonraki hedefleri karşılaştırabileceğimiz göstergelerin sayısının artırılması gerekmektedir. Yerel yönetimlerin kenti bir bütün olarak ele almaları, kırsal alana yönelik projeler, hizmetler gerçekleştirmeleri, kırsal kalkınmanın sağlanmasında etkili olacaktır.

KAYNAKÇA

Çetin, M. (2006). Yerel Kalkınma Ajansları. *Ege Academic Review*, Vol. 6, Issue, 2.

Demir, K.A. (2017). *Cumhuriyet Dönemi Belediyecilik Kanunları ve Yerel Seçimleri (1923-2014)*, İmaj Yayınevi, Ankara.

- Genç, N. ve Yılmaz, M. (2013). “Yerel Yönetimlerin Ekonomik Kalkınmaya Yönelik Mali Yardım Kullanımı: Aydın İli Örneği”, *Yerel ve Bölgesel Kalkınma: Küresel ve Yerel Bakış Açılırları*, edt. Özer, B. ve Şeker, G. ss. 119-152, Manisa, Celal Bayar Üniversitesi.
- Geray, C. (1999). “ Kırsal Kalkınma Yöneltileri, İlçe Yerel Yönetimi ve “İlçe Köy Birlikleri” Önerisi”, *Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi*, 8/2
- Göymen, K. (2004). Yerel Kalkınma Önderi ve Paydaşı Olarak Belediyeler. içinde Yerel Kalkınmada Belediyelerin Rolü, *Uluslararası Sempozyum Kitabı*, Pendik Belediyesi Kültür Yayınları
- Güven, A. ve Dülger, B. (2016). Kırsal Turizmin Yerel Kalkınmadaki Rolü ve Yerel Yönetimlerle Olan İlişkisi, *Journal Of International Management, Educational And Economics Perspectives*, 4 (2), ss.58–66
- Gıda Tarım Hayvancılık Bakanlığı, 2006. Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı II. Tarım Şurası, *Kırsal Kalkınma Politikaları Komisyonu Raporu*
- Işık, N ve Duygu, B. (2011). “Avrupa Birliğine Uyum Sürecinde Türkiye’de Kırsal Kalkınma Politikaları: Genel Bir Değerlendirme”, *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt:12, S:1
- Kaypak, Ş (2013). *Yerel Kalkınmada Yeni Bir Anlayış: Kentlerin Markalaşması(Hatay Marka Kent Örneği)*, *Yerel ve Bölgesel Kalkınma: Küresel ve Yerel Bakış Açılırları*, Edt.Özer, B. ve Şeker, G. Manisa, Celal Bayar Üniversitesi
- Keleş, R (1993). *Yerel Yönetimler Sivil Toplum Örgütlenmesi ve Demokrasi, Kent ve Siyaset Üzerine Yazıları(1975-1992)*, IULA EMME, İstanbul
- Keleş, R (1998). *Kent Bilim Terimleri Sözlüğü*, 2.Baskı, Ankara, İmge Kitabevi
- Keleş, R (2012). *Yerinden Yönetim ve Siyaset*, Genişletilmiş 8. Basım, Cem Yayınevi, İstanbul
- Ortaylı, İ (1985). *Tanzimat’tan Cumhuriyete Yerel Yönetim Geleneği*, Hil Yayın
- Sadioğlu, U ve Öktem, M.K. (2009). “Ulusal Kalkınmanın Döngüsü: Türkiye’nin Kalkınma Yönetimi Sorunsalı”, *Ulusal Kalkınma ve Yerel Yönetimler*, 4.*Ulusal Yerel Yönetimler Sempozyumu Bildirileri*, Cilt1, 83-102
- Şahin, Y. (2013), *Kentleşme Politikası*, Trabzon, Murathan Yayınevi
- Tekeli, İ. (2009). *Cumhuriyetin Belediyecilik Öyküsü(1923-1990)*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları
- Uyar, H. (2004), “Türkiye’de ve Dünya’da Yerel Yönetimler: Kısa Bir Tarihçe”, *Aydınlanma 1923*, S 51, Kış, ss.1-8
- Ankara Büyükşehir Belediyesi, 2015-2019 Stratejik Plan
- Konya Büyükşehir Belediyesi, 2015-2019 Stratejik Plan
- Şanlıurfa Büyükşehir Belediyesi, 2016-2020 Stratejik Plan
- 5393 Sayılı Belediye Kanunu
- 5216 Sayılı Büyükşehir Belediye Kanunu